M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Sec. 915

Title: Somavasya Vrata
(Bhavishyottara Purana)

715

सोमावास्या व्रतम् from
भविष्योत्तर पुराण

Somāvāsyā Vratam from	Title
Bhavishyottara Purāna	Author
	Editor
	Year, Vols.
	Publisher
715	Remarks

अ॰ सो
१

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ सोमावास्याव्रतं ॥ शरतल्पगतं भीष्मम्मु
पगम्य युधिष्ठिरः ॥ कृतप्रणामः धर्मात्मा हितं वचनमब्रवीत ॥ युधिष्ठि
र उवाच ॥ हतेषु कुरुमुख्येन भीमसेनेन कोपिना ॥ तथा परेषु भूहते पुहतेषु
युधि जिष्णुना । दुर्योधन कुमंत्रेण जातोस्माकं कुलक्षयः ॥ नैसंति भुवि भू
ह पाला बालवृद्धातुराः ते ॥ अवशिष्टा वयं पंच विना भारत संतते ॥ एका
तपत्रमपि च राज्यं मह्यं नरोचते ॥ जीवितं पिंड कुर्वमाणेन भोगेषु नरतिः कु र
च चित् दृष्ट्वा संतति विच्छेदं संतापं हृदये निशं ॥ अश्वत्थामा गर्भ हनिर्दग्ध उत्तराम
उत्तरा गर्भसंभवः ॥ अतो मे द्विगुणं दुःखं पिंडविच्छेददर्शनः ॥ किं करोमि ॥३॥
क गच्छामि पितामह वदाधुना ॥ येन संपद्यते सद्यः संततिश्चिरजीवि
ना

नी ॥ भीष्म उवाच ॥ शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि व्रतानामुत्तमं व्रतं ॥ अ
श्वत्थ शान्ते कुर्यात्तस्मिन्न क्षेप्र दक्षिणाः ॥ ताव संख्यानुपादाय
रत्नधातुफलानि च ॥ अलराजमिदं राजन्न विस्तोः प्रीतिकरं शुभं । उ
कथयं ४ त्तरां गर्भ यत्नाज्जगर्भो जीवमवाप्स्यसि ॥ भविष्यति गुणी पुत्रस्त्रिषु लो
केषु विश्रुतः ॥ भृत्वा पितामहं वाक्यं प्रत्युवाच युधिष्ठिरः ॥ युधिष्ठिर
हृतव्रतरा उवाच ॥ त्वया तु व्रतमाख्यं विस्तरेण प्रकाशय केन प्रकाशितं मर्त्ये केने
जायं ४ दं विहितं वभो ॥ भीष्म उवाच ॥ आसीत्पासर्वविख्याता कांतिसा नाम हा पु
रि ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रैः स्वकर्मनिरतैर्वृता राजताक्षकशंका ग्रासौ
धसंघैर्विराजिता स्कवे मोगर नैनोवीभिर्दिक्षु पशोभिता रूपवातुर्ये
रिवभि

आ॰सो वर्यामि विरिंच्यामि नुपश्चामिता॥ अलकेव कुबेरस्य शक्रस्येवामरावती सांति
पुर्व नंदला॰ आपावकस्य महापुरी। तत्र राजा रत्नसेनो बभूवामितविक्रमः॥ नमित्र
॥२॥१॥ न्वसति भूचक्रे सौम्य यातिस्मविद्विषः तस्यराज्ये न दुर्भिक्षमितयो न पदं दधुः॥
तत्रकश्चिद्द्विजन्मा सुदेवशर्मेति विश्रुतः तस्य भार्या सैच रूपा नाम्ना धनवतीति शु
मा यथार्थनामधेया सा लक्ष्मीरिव सविग्रहा तस्यां स जनयामास सप्तपुत्रा
६ ९ न् शुभान्वितान् एकां दुहितरं तस्यां नाम्ना गुणवतीं नृप कृतदाराश्च पुत्रा हि
विहरंति यथा॰ एवं कन्या कुमारिका चासीदनु कुंठप्रियार्थिनी अथैकदा त
त्र द्विजः कश्चिद्भिक्षार्थी समुपागतः दिव्यमानं स्वतेजोभिर्दीप्तिमानिव पावक
कः॥ द्वारदेशमुपागम्य प्रयुंजो आशिषं द्विजः देव स्वामिन्नुषाः सप्तस
सुताय स्वसंभ्रमं॥ भिक्षां प्रत्येकमानिन्यु ददुस्तस्मै द्विजौ तये अविध्या श्रीगणेशाय नमः २
ध

वाशिषः प्राप्ता तेभ्यः सौभाग्यसंपदः ततो गुणवतीं माता प्रहितास ह भिक्षया विप्रा
य भिक्षां प्रददौ सा पादाभिवंदनां आशिषं च ददौ विप्रः शुभे धर्मवती भव सा वेलक्ष्यी गु
णवती श्रुत्वा प्रत्याययौ गृहं मात्रे निवेदयामास आशिषं तेन योजितां श्रुत्वा गुणवतीं पुत्री कं
रध्वा समाययौ प्रणतिं कारयामास पुनस्तस्मा द्विजन्मने तथैवाशिषमुच्चार्य पुनस्ताम
प्यनंदयत् श्रुत्वा वाणीं धनवती सा चिंताप्लुता यह पुनर्वचनमुवाच प्रसी
द भगवन्विप्र वचनं मम धारय शुभाभ्यः प्रणताभ्यो मे त्वया दत्तावराशिषः अविध
व्यकाराः पुत्रधनधान्यसमन्विताः सुताया प्रणताया मे विपरीतं त्वया दितं॥
भद्र धर्मवतीं भवेत्युक्तं वचनं मुनेः आशीः प्रयुक्ता विप्रर्षे कारणं वद सत्वरं
विप्र उवाच धन्यासि त्वं धनवति प्रश्नया नच विता भुवि यथायोग्या प्रयुक्ते यं म
यात्रीं दुहितुस्तव इयं सप्तपदीमध्ये वैधव्यमवाप्स्यति धर्माचरणस

ग॰प॰ २

सोमवास्यात्वयं कर्तव्यं परमं त्वया यदागता भवेत्सोमा गृहे वै तव सुंदरि तस्यां प्रजन
मात्रेण भवेद्वैधव्यनाशनं अतो मया शीघ्रं देत्तेयं शुभे धर्मवर्त्मिव। एवं
३ एवं श्रुत्वा धनवती चिंता कुंचित लोचना उवाच वचनं दीनं प्रणिपत्य पुनः पुनः॥
धनवत्युवाच। सोमागमन मात्रेण भवेद्वैधव्यभंजन। का सा सोमा
त्वया प्रोक्ता का वा जातिः कुत्र संस्थिता॥ द्विज उवाच सा सोमा रजकी ज्ञातिः
स्थितिस्तस्याः सिंहले सा चेदायाति ते वेश्म तदा वैधव्यभंजनं॥
इत्युक्त्वा ब्राह्मणोऽन्यत्र गतो भिक्षां प्रतीक्ष्य वा धनवत्यपि पुत्रेभ्यः प्रोवा
च वचनं तदा॥ इयं दुर्मोचिता। पुत्राः स्वसा गुणवती युष्मा सोमागमन
मात्रेण भवेद्वैधव्यभंजनं अस्ति यस्य पितुर्भक्तिर्मातुर्वचनं यो गो च श्रीगणेश ३

सं स्त
रं अप्रयातु सहस्वस्ता सोमामानयितुं द्रुतं पुत्र उवाच ज्ञातं मातर्वचस्त्वांतं
पुत्रि स्नेहवशं गतां यातु देशांतरं पुत्रान् परस्यापयसि दुर्गमां अंतरा दुस्तरः
सिंधुः शतयोजनविस्तरः अशक्यं गमनं तत्र न शक्यागमने वयं देवस्वा
म्युवाच अपुत्रः सप्तभिः पुत्रै रक्षयास्यामि सिंहले आनयिष्यामि
तां सोमां पुत्रि वैधव्यनाशिनीं एवं वदति स क्रोधे देवस्वामिनि तत्क्षणं
शिवस्वामिकनिष्ठश्च पुत्रः प्रोवाच सन्नतः मैवं वद महाभाग रोषावेश
वशंगतः मयि तिष्ठति कः शक्तो गंतुं देशांतरे सिंहले इत्युक्त्वा स हसो
त्थाय प्रणम्य शिरसा गुरुं प्रतस्थे सहितः स्वस्रा द्वीपं सिंहलसंज्ञकं
सक्रियाद्भिर्दिनैर्गत्वा तीरं प्राप्य सरित्पतेः तं तर्तुं मंत्रयीत धिंत त्रं
रूपकरो द्विजः सददर्श स्कविस्तिर्णं न्यग्रोधं समीपतिके तत्कोटरे
नैवोपायमविंदत।

८

सोमशर्मस्याग्र सुख्यौ सीनो गृध्रनाऊसुख्यौ स्त्रियः तत्पादपतकेस्थिताला थ्यांनि
ते तु तद्दिने श्रावकानांकृतेगृध्रोस्तरीचा शिरोभोऊन भोजनं दत्तमपिते
४ भुजंते स्मिन श्रावकाः पप्रच्छुच तदा गृध्रः श्रावकस्य हविद्धकः गृध्र उवाच
कथं न भुंक्तो पुत्राः भवतः क्षुधिता अपि आनितं कोमकं मांसं भवद्भ्योप्यमि
दंमया श्रावकाऊचुः एतद्भूमतकेनातमानगावत्रतिष्ठतः आस्विलीतेतयो
स्तात कथं भुंजा कोमहेव्यं एतक्कुलास्य गृध्रस्तु करुणाहृतचेतनः तयोः
श्रीराम ... तिकामागतवचनं समभाषत गृध्र उवाच ॥ जातस्तु युवयोः कोमोभोजनं क्रिय
तामिदं पारमुत्तारयिष्यामि ऊर्ध्वः पुनरेव कौंच ततो ... तात्व्यतीतायां मुदितौ
दिवाकरे पारमुत्तारितौ तौ तु गृध्रराजेन वेगिना सिंहकं द्वीपमाग ४

सोमा पप्रच्छ विस्मिता । मार्जनं लेपनं को वा करोति मम कथ्यतां । एकदैवाथ जगदुर्नैतत्का २

व्यास्थितो सोमा गृहां कृते के तत्खत्वपु ऐसमये प्रसज्यां गणमंडकं लेपनं च
के तु स्तत्र तदा वासे द्दिनं प्रति एवं विदधतस्तत्र पूर्वोसंवत्सरं ययौ भुषापुत्रात्स
मातुर्यं कार्यमिदं हिनः एकदा कस्यचिद ... मानदौ निम्नता निशि ददर्श ब्राह्मणीकन्यां तासो
मार्जयंतीं गृहांगणे लिंगितमंगणं प्रातः भर्तारं च सदर्गमं सोमा पप्रच्छ तौ गत्वा
कौ युवां कुत आगतौ उचतुस्तौ तथा एषा वाचो ब्राह्मणपुत्रकौ सोमाउ
वाच इत्थं त्वमबलतस्य कस्माल्लोग इहमार्जको यागतिवलया स्थामि पापादस्मा
६ न्म संशयः पापजातिरं स्याला रजः सर्व ताद्दिमे पथ्यं तां ब्राह्मणो श्रुत्वा इदं
... ले चिकित्सिति शिवस्वाम्युवाच एषा गुणवतिनाम स्वस्ता मम ... ध्यमा
अस्यां सप्त पत्नी दीमध्येवैधव्यं सा प्रवक्ष्यते तव सान्निध्यमात्रेण भवेद्वै
धव्य भंजनं अतो हेतोः सहस्व सा दासकर्म करोमि ते सोमाउवाच अतः

सोमामास्यावृत

परं प्रवक्ष्यामि मा स्वामि तव रागासनात् इत्युक्त्वा गृहमागत्य स्नुषाभ्यः प्रत्यु
रा॰ वाचह यः कश्चिन्नियते भोज्यमानवो स्मिन्मम संचितं तथैव रक्षणीयः स्था
द्विदागम्यते मया कस्यचिद्वचनात् पिनद धव्यः कथंचना तथेत्युक्त्वा
५ स्नुषाभिः सा सोमा यालाम्हत्बुधिं पारसुतारयामास क्षणेन द्विपुत्रकौः
स्वयमाकाशमार्गेण सा ततार महार्णवं [illegible] ता। कांतिपुरी सर्वेनीमे घालतत्र प्रा॰
भावतः सोमां दृष्ट्वा धनवानीतस्याः पूजामथा करोत् अत्रांतरे शिवस्वा
मीत ग देशांतरं तत्वसुः ततः सर्वैकी सोमा वैवाहिकमकारयत् लेसुलग्ने च
स्मनेद्रं वस्वामिं च कन्यकां तदोतस्मैगुणवती गुणी [illegible] र्मणा ततो वैवाहिके म
द होतस्मै गुणवती गुणिने रुद्रशर्मणे ततो वैवाहिके मंत्रे उपनानेनु ताशने ५

श्रीलग्नं रुद्रशर्मणामानीतं सदृशांस्वसुः ३

ततः सप्तपदिमध्ये रुद्रशर्मणि [illegible] स्तदा [illegible] दृष्टं बोधवाः सर्वे सिद्धा सोमानिवा
कु स्वा। आत्रं कुः सुमहा नपसिद्धा कानां चपश्य सा गुणवत्यै च सा पृष्ठो व्रतं तस्य भा
वेनं पुण्यं संकल्प्य विधिवद्ददौ प्रा [illegible] स्यु विनाशनां रुद्रशर्मापि तस्माद्व्रत म॰
राजप्रभावतः उज्जीवतो हा तदा [illegible] स हस्योथितः एवं विवा
हं निर्वर्त्य व्रतराजं निवेद्य च आमंत्र्य तां धनं तांसोमा [illegible] ति प्रा
[illegible] स्प्रति एवं सा स्तुतीं सोमो जीवेद्दत्वा [illegible] चचाल
हर्षसंपूर्णा पूर्णा कामा स्वमंदिरं अत्रांतरे गृहे तस्याः प्रथमं तनयो म
तः पुनः स्वामिभिः तत्तस्या जामाता चलतो म्रताः तथैव रक्षिताः सर्वे स्नुषाभिस्तु
त्रयतनयाः भीविहीनं पुनर्जातं नम्र हं च विशेषतः आगच्छ स्थाने दातस्यां सो
मवारान्वितातिथौः अमावास्या बभूवाथ स्तलसंज्ञी विनितातिथिः श्री

सोमवतिव्र

अमावास्यां च भवेद्यथ साददर्श ततो यतिष्ठं तां कांचिं स्त्रियं तदा लक्ष्मभार
समाक्रांतां क्रंदमानां सुदुःखितां दृष्ट्वा उवाच अवतारयमे पुत्रि तु भार
शिरसि स्थितं एतद्भारसमाक्रांता क्रंदमाना सुदुःखिता सोमा उवाच अम
६ मावास्यां हि वृद्धे सोमवारयुता तिथिः लक्षकं न स्पृशाम्यद्य नियमोयं मयाहृ
तः पुनर्ददर्श सा यांती लक्षभारसमन्वितां अप्युवाच ततो पुत्रि लक्षभा
रो मत्तो नीति अवतार्य क्षणं तिष्ठ संगे यास्यामहे तव सोमा उवाच अद्य
मक्षं तदा लक्षं न स्पृशामि कदाचन ततो श्वत्थलक्षं प्राप्य नदी तिरमव ६
पथि स्नात्वा विष्णुसमभ्यर्च्य शर्करा भिः प्रदक्षिणाः सा चकार महा
भागा तदैवाश्वत्थ तरुतलं भीष्म उवाच यदा प्रदक्षिणाष्टुतं कृतं यम
शा

स्नुषाऽऽदिकृ:॥४

शर्करहस्तया तदा जीवितवं तस्ते जामातृ पतिपुत्रकाः नगरं श्रेस्वि
माकिर्यातं हृदं च विशेषतः अथायाता महाभागा सोमा स्वभवनं प्रति
२ जीवते प्राप्य भर्तारं पुत्रान् जामातरं तथा अतुलं तां समासाद्य ज
मृताश्चेतेकृ गाम कूलं कृत्वा तां श्रीवीतास्तेके थंदोवजी वीतास्तत्कथं वद सोमा उवाच
मपादत्तं गुप्यवत्येस्मानं तं व्रतराजस्तु पुण्यकं मृतास्ते तद्विपाकेन प्रीतिजप्राप्तपुत्र
काः लक्षकं न मया स्पृष्टं कं चेतयेक्त अश्वत्थो विष्णुमभ्यर्च्य तदाल
स्य प्रदक्षिणं शर्करा हस्तया तत्र फलमस्तेतरशोतं जीविता स्तत्प्रसादे
न पतिर्मातृपुत्रकाः सर्वाभिः क्रियतामद्य व्रतमेतद्विधानतः अ २
भविष्यति न वैधव्यं सौभाग्यं संभविष्यति स्नुषाः स्ताकारयामास

सोम्वतिव्र तथासोमाव्रतोत्तमं भुक्त्वाभोगान्बहूंस्तत्रपुत्रपौत्रादिभिःसह। तेभ्य
पूय सर्वोपरि गतोविष्णुलोकमवाप्नसि: इत्येतत्कथितं पार्थ विस्तरेणमयात्व
युधि युधिष्ठिरउवाच महात्म्यव्रतराजस्यकोविधिर्भगवद्व्रतविस्तरात्
८ न्कर्तव्यं केनकर्तव्यंनारीभिःपुरुषेणवा। भिष्मउवाच अमावास्याति
थि: पार्थसोमवारान्विता तदा तदापुंण्यतमः कालो देवानामपिदुर्ल
भे: भ। प्रातरुत्थाय व्रतिनास्नानं कार्यं जलाशये स्नात्वामौनेन कौंतेय प
या रिधायाधवाससि प्राच्यादश्वत्थवृक्षस्य समिपंपांडुनंदना अश्वत्थ ८
मूले कर्तव्या विष्णुपूजा समंत्रकं व्य... स्वरूपं व्यवस्थितिःसस्वयं त
त्कारिणे आदिमध्यांतहीनाय विष्णवे अव्ययसेनमः एवं संपूज्यगोविंदं श्रीवत्सम्

दंपत्योस्तैः शुभैः कुसुमैर्विविधैश्चैव भक्ष्यभोज्यैस्तथान्नैः (समन्वि) अश्वत्थपू
जनं कार्यं प्रोक्तमंत्रेणपांडवा अश्वत्थफलभुग्वासः गोविंदस्य सदाश्रयः
अशेषं हरमे पापं वृक्षराजनमोस्तुते अमावास्यायेनमः सोमवा
रायनमः सोमायै। एवंपूजाविधिं कृत्वा ततःकुर्यात्प्रदक्षिणं मौ
क्तिकैः कांचनैरौप्यैर्हीरकैर्मणिभिस्तथा कांस्यपात्रैस्ताम्रपात्रैर्भ
क्ष्यपूर्णैःपृथक्पृथक् गृहित्वाष्टशतं कार्यं प्रादक्षिण्येन्यपा
पिप्पले। लिख्यते तावत्प्रादक्षिण्यं कार्यं यावदष्टोत्तरंशतं ततस्तु ब्राह्मणंवि
प्राय पुरंध्रीभिः प्रदीपितं ततो नियमिताहारं कुर्यान्नीरा
जनैस्सह एतत्ते कथितं भूप पराजय विधिर्मया श्रीगणेशाय
एषते कथितो भूप नीराजनविधिर्मया।

सौम्यति द्रौपदींच सुभद्रांच कारयस्व तथोत्तरां उत्तरागर्भसंस्थस्तु जी
वितं लिप्यते कचित् युधिष्ठिर उवाच यात्रिस्त्रीं विभयाना
८ नीकांचनाधैर्विनाकृता साकथं लभ्यते पूर्णं व्रतं ब्रूतराजफलं
वद श्रीकृष्ण श्रीकृष्ण उवाच ॥ फलैपुष्पैः स्तथा वस्त्रै भक्ष्यैरपि च
पात्रं वा कुर्यात्सदक्षिणा वृत्तं सापि पूर्णं फलं लभेत् प्रतसिम वि सिद
द्धं नरेंद्र यिस्तो श्रुतमनर्पाय परीक्षितं त्वयापि सर्वं सकलं धन पात
क्लि० कृतिपुरंधिः सर्वदिकरोति न चात्र चित्रमस्ति ॥ श्रीग
णेशायनमः ॥ श्रीसरस्वत्यैनमः श्रीगुरवेनमः श्रीमहा ८
लक्ष्मियनमः ७७ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे भिष्मयुधि श्रीराम